

ЮВІЛЕЇ

УДК 930.22(477)(092)

О. М. КОВАЛЬ*

ЮВІЛЕЙ СЕРГІЯ КУЛЕШОВА

Висвітлено життєвий шлях та внесок у розвиток архівної справи відомого українського вченого, фахівця в галузі документознавства та інформаційної діяльності С. Г. Кулешова.

Ключові слова: документознавство; архівна справа; інформаційна діяльність.

Нинішній серпень ознаменувався 60-річним ювілеєм українського вченого, документознавця, відомого фахівця в сфері наукової та документної інформації Сергія Георгійовича Кулешова, нашого дорогого і усіма шанованого колеги, завідувача відділу документознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.

Формальна біографія ювілянта коротка. Народився, виріс і все життя прожив у Києві (за винятком півторарічної строкової служби у війську). Відразу після закінчення середньої школи ступив на наукову стежу – рік працював лаборантом у Секторі держави і права АН УРСР. Наступні 28 років життя пов'язані виключно з Київським державним інститутом культури (від студента першого курсу першого набору цього навчального закладу до доцента). Решту чотирнадцять з ювілейних років Сергій Георгійович присвятив розробленню теоретичних основ документознавства у галузевому архівному інституті. Одружений лише один раз. Ніякої інтриги для романіста.

* *Коваль Оксана Михайлівна* – старший науковий співробітник відділу архівознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства.

© О. М. Коваль, 2010

Біографія, незвичайна своєю лаконічністю.

А можна так: біографія, визначальна своєю вірністю.

Народжений у Києві, закоханий у своє місто, знавець історії і культури Міста на дніпрових кручах. Сергій Георгійович – корінний киянин, чиє дитинство пройшло серед плетива вуличок Лук'янівки і Євбазу, тож слухаючи його спогади, відчуваєш кровну спорідненість оповідача з кількатисячолітнім “культурним шаром” Києва.

Обраний ще в юності напрям наукового інтересу – джерела наукової інформації – залишається незмінним, а визначені для безпосереднього дослідження теми розглядаються С. Г. Кулешовим глибоко і ґрунтовно. Майбутньому досліднику наукової біографії вченого не бракуватиме джерел, вже нині Сергій Георгійович є автором 170 наукових праць. І хоча чимало публікацій, особливо більш раннього періоду його наукової творчості, мають прикладний, інформаційно-методичний характер, – зрештою, обрана наукова проблематика покликана забезпечити саме практичні інформаційні потреби суспільства, – але їх суттєво доповнюють численні наукові статті, замітки, доповіді, що вказують і на глибину теоретичних пошуків, і на різнобічність наукових інтересів С. Г. Кулешова.

Перший період наукової та науково-педагогічної діяльності Сергія Георгійовича пов'язаний із бібліотечним факультетом Київського державного інституту культури. Як один із кращих випускників цього вузу він одержав можливість працювати в *Alma mater* на кафедрі науково-технічної інформації, спершу – старшим лаборантом та зав. лабораторії, а після закінчення у 1980 р. аспірантури – викладачем цієї кафедри. У цей час його наукові інтереси обертаються навколо проблематики навчальних видань як джерела наукової інформації та діяльності вузівських бібліотек з інформаційного забезпечення студентів. Сергій Георгійович публікує низку досліджень з цих питань, а також читає навчальні курси “Історія природничо-наукової книги” та “Документальні джерела наукової інформації”. У січні 1984 р. С. Г. Кулешов блискуче захистив у Ленінградському інституті культури дисертацію “Учебные внутривузовские издания как источники информации и работа с ними вузовских библиотек” і здобув наукову ступінь кандидата філологічних наук за спеціальністю “книгознавство”. У 1987 р. його переводять на посаду старшого викладача, а в 1989 р. – доцента кафедри НТІ.

З середини 1980-х рр. наукова творчість С. Г. Кулешова переходить у більш теоретичну площину. Об'єктом досліджень вчений обирає документальні джерела наукової інформації, розглядаючи їх у бібліографічно-книгознавчому контексті. 1990 р. у відділі наукової інформації Інституту філософії АН УРСР публікується його робота “Развитие документальных источников научной информации (историко-типологический анализ)”, а у 1995 р. виходить друком монографія

“Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми” – результат навчання в докторантурі та багаторічної роботи над практичним вирішенням проблем оптимізації використання наукової інформації у роботі бібліотек. Дисертацію “Типологія наукових документів: історія та сучасний стан” на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук С. Г. Кулешов захистив у 1997 р., уже після того як залишив частину науково-педагогічного навантаження у Київському державному інституті культури на користь суто наукової роботи.

1 вересня 1996 р. Сергій Георгійович очолив відділ документознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства – і архівна галузь одержала видатного науковця у розквіті його таланту. Відомий на той час у сфері бібліотекознавства та наукової інформації, С. Г. Кулешов найповніше розкрив свій науковий потенціал у наступні чотирнадцять років, і значення цього факту для українських архівістів важко переоцінити. Адже саме у цей період за активної участі сьогоdnішнього ювіляра відбувалося становлення українського документознавства як науки: викристалізувалися основні його методологічні засади, сформульовано понятійний апарат. Одночасно, як нагальна необхідність, відповідь суворим викликам доби перемін, розроблялися принципи вітчизняного діловодства, шукаючи опертя не лише на недавню спадщину радянського періоду, а ґрунтуючись насамперед на традиціях українського відродження першої третини ХХ ст. Дуже важливо, що ці процеси відбувалися в рамках діяльності науково-дослідницької установи архівної галузі, з орієнтацією не лише на забезпечення потреб документообігу в органах державного управління, установах, організаціях і підприємствах різних форм власності, але й з врахуванням також віддаленої перспективи створюваних документів – як джерела ретроспективної інформації.

Розробки С. Г. Кулешова та співробітників очолюваного ним відділу охоплюють увесь спектр питань, пов'язаних з основним об'єктом зусиль архівістів – документом, від його створення і до визначення доцільності його довічного зберігання. Так, одним з пріоритетних завдань відділу документознавства стала уніфікація і стандартизація діловодства в установах, розроблення понятійного апарату документознавства. Розпочавши роботу у цьому напрямі з дослідження стану діловодства в органах виконавчої влади через опитування, проведення анкетувань, відділ документознавства УНДІАСД нині реально впливає на формування документного масиву в установах, організаціях та на підприємствах різних форм власності, а молодша колега і учениця Сергія Георгійовича, кандидат історичних наук Олена Загорецька стала авторитетним фахівцем, експертом з питань діловодства. Низку статей з теоретичних питань документознавства та діловодства, їх історії та понятійного апарату С. Г. Кулешов опублікував у фахових журналах

“Архіви України”, “Студії з архівної справи та документознавства”, “Архівознавство. Археографія. Джерелознавство”, “Вісник Книжкової палати України”, “Бібліотечний вісник” та ін. Свої погляди на історію та теоретичні засади документознавства вчений узагальнив у науковій монографії “Документознавство: Історія. Теоретичні основи” (2000 р.), за яку у 2001 р. Науковою радою Державного комітету архівів України йому було присуджено премію імені Василя Веретенникова.

Команда Сергія Георгійовича (а злагоженість і взаємодопомога в роботі відділу документознавства повсякчас викликає захоплення колег з інших відділів) забезпечує нормативну і методичну підтримку архівної справи та діловодства в Україні на рівні найавторитетніших документів – державних та галузевих стандартів, переліків документів і номенклатур справ, методичних рекомендацій, збірників форм документів тощо. На замовлення Держкомархіву відділ розробив Національний стандарт України “Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів” (ДСТУ 4163-2003) та методичні рекомендації щодо його застосування. У 2005 р. набув чинності Національний стандарт “Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять” (ДСТУ 2732:2004), що суттєво допоміг у теоретичному становленні цих відносно молодих наукових дисциплін. Наступний стандарт, розробленням якого керував Сергій Георгійович, є модифікованим відповідно до вітчизняної правової і нормативної бази міжнародним стандартом: “Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 1 : Основні положення” (ДСТУ 4423-1:2005), “Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 2 : Настанови” (ДСТУ 4423-2:2005), прийнятий у 2007 р. У 2005 р. робочою групою під керівництвом С. Г. Кулешова було укладено Стандарт Держкомархіву України СОУ 92.5-22892594-00102004 “Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Структура та основні напрями функціонування”.

За час роботи в УНДІАСД С. Г. Кулешов брав участь у розробленні низки важливих тем з документознавства та архівної справи, зокрема “Основних положень організації науково-дослідної та методичної роботи в державних архівних установах України” (2001 р.), “Методики грошової оцінки документів Національного архівного фонду” (2005 р.), “Переліку науково-технічних документів постійного строку зберігання” (2007 р.), нової редакції “Переліку типових документів, що створюються в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств і організацій із зазначенням строків зберігання документів” (2010 р.) та ін.

Одним з найважливіших і найскладніших напрямків діяльності архівних установ є визначення цінності документа – і на етапі приймання на державне зберігання, і в процесі подальшої роботи з документами

НАФ. Цінність типових управлінських документів залежить від їх інформативності, вона очевидна для фахівців, ознайомих із сучасним діловодством, і фіксується у відповідних переліках. А от визначення цінності документів, створених у інші історичні періоди, вимагає глибокої ерудиції, обізнаності у питаннях української історії та спеціальних історичних дисциплін. Сергій Георгійович був одним із провідних розробників “Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних” (2008 р.), його повсякчас запрошують розглянути надіслані до Держкомархіву України ановані переліки унікальних документів, висловити свою думку щодо цінності занесених туди документів. У 2008–2009 рр. С. Г. Кулешов брав участь в укладанні методичних рекомендацій “Критерії відбору веб-ресурсів як складової НАФ і як джерела комплектування Центрального державного електронного архіву України”; у визначенні критеріїв та підходів до відбору для зберігання електронних інформаційних ресурсів, які є цілком новою для архівів формою документування суспільних процесів, і на цій роботі яскраво проявилась його загальна ерудованість у проблематиці гуманітарного дискурсу.

До особистого творчого доробку С. Г. Кулешова як вузівського викладача, нині – професора кафедри документальних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв належать також численні публікації та методичні розробки щодо викладання навчальних дисциплін документознавчо-інформаційного спектру, навчальні програми. Укладено навчальний посібник “Управлінське документознавство” (2003 р.), розділи “Документознавство” та “Діловодство” (у співавторстві) для навчального посібника “Спеціальні історичні дисципліни” (2008 р.). Нині Сергій Георгійович готує навчальний посібник для вузівської підготовки фахівців зі спеціальностей “Архівознавство” і “Документознавство та інформаційна діяльність”. Дбаючи про студентів, С. Г. Кулешов також здійснює наукове керівництво молодими науковцями. Під його керівництвом написали і успішно захистили дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук такі відомі в архівознавчих та документознавчих колах фахівці, як Христова Н. М., Загорецька О. М., Сельченкова С. В., Антоненко І. Є., Палеха Ю. І. Зважаючи на те, що дисертаційні дослідження, виконані під керівництвом Сергія Георгійовича, не випадкові, спрямовані здебільшого на розроблення актуальних проблем документознавства, можна говорити про формування наукової школи. Свою ретельність і прискіпливість у наукових дослідженнях, критичність у ставленні до джерел, чітке розуміння методології, постійне прагнення до досконалості і професійного росту Вчитель прищеплює своїм учням, і не буде перебільшенням твердження, що останні виявляють себе справжніми фахівцями.

С. Г. Кулешов – член Наукової ради та Нормативно-методичної комісії Держкомархіву України, Вченої ради УНДІАСД, експертної ради

БАК України з історичних наук, Технічного комітету зі стандартизації ТК 144 “Інформація та документація”, заступник голови спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій в УНДІАСД, член редакційних колегій (і активний автор) цілої низки періодичних та продовжуваних фахових видань. Блискучий диспутант, Сергій Георгійович належить до нечисленної когорти українських вчених-гуманітаріїв, що зберігають майже втрачену сьогодні традицію публічної наукової полеміки на сторінках фахової періодики. Його рецензії і відгуки на публікації з документознавства та нумізматики (це ще одне палке захоплення, незраджене від юнацьких літ) далекі від безсторонніх констатацій сильних та слабких сторін рецензованої роботи. З повагою сприймаючи чужу точку зору, м’який у критичних зауваженнях, він азартно відстоює власну позицію і абсолютно безжальний до формальних писань, не позначених душевними та інтелектуальними зусиллями автора.

Працю Сергія Георгійовича Кулешова на науковій ниві та підготовку кадрів відзначено нагородами, зокрема Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, Знаком “Відмінник освіти України”, почесними грамотами Державного комітету архівів України, Міністерства освіти та науки України, Міністерства культури і туризму України, відзнакою міського Голови м. Києва. Він також нагороджений духовним орденом Св. Володимира III ступеня.

І останнє в переліку те, що найперше, найголовніше в житті – вірність родині. Сергій Георгійович ревно береже спокій рідної домівки. Багато працюючи, він ніколи не несе додому виробничих клопотів і марнот. Вірна дружина Наталія Павлівна поряд вже понад 35 років. Інститутська однокашниця, вона тривалий час працювала у Державній республіканській бібліотеці ім. КІРС (нині Національна парламентська бібліотека України), від початку 1990-х рр. займається проблемами науково-технічного інформаційного забезпечення в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона. Вона добре розуміє чоловіка і підтримує у науковій праці. Всі, кому пощастило пізнати родинну гостинність сім’ї Кулешових, відзначають тепло і затишок їхньої домівки, привітність господарів.

Освещается жизненный путь и вклад в развитие архивного дела известного украинского ученого, специалиста в области документоведения и информационной деятельности С. Г. Кулешова.

Ключевые слова: документоведение; архивное дело; информационная деятельность.

There is clarified the lifeline and the contribution to the development of archives of the famous ukrainian scientist, specialist in document study and information activity S. G. Kuleshov.

Keywords: document study; development of archives; information activity.